

JOSIP BADA LIĆ, JURAJ KRIŽANIĆ U SUVREMENOJ BIBLIOGRAFIJI,
Radovi Zavoda za slavensku filologiju 14, Zagreb 1976, 139—142.

Nakon svoga prvog pokušaja da prije dva desetljeća izradi »bibliografski obzor« literature o Jurju Križaniću (Riječka revija VIII, 1959, 50—52), autor je u ovom prilogu pokušao da nadopuni do sada najpotpuniju bibliografiju koju je jedno desetljeće kasnije objavio u HZ XXI—XXII, 513—522, sovjetski »križanićolog« A. Lj. Golj d b e r g. Taj su pomnivo izrađeni popis popunili nekim našim podacima pisac ovih redaka i Ivan Golub, pa je popis, s produženjem do g. 1973. ponovo objavljen u zborniku radova »Život i djelo Jurja Križanića«, Zagreb 1974, 259—277. Upravo je ova »Bibliografija o Jurju Križaniću« potakla autora da — kako sam kaže — pripomogne, »u granicama svojih mogućnosti, popuniti zapažene praznine« u njoj i donijeti »niz dodatnih bibliografskih jedinica sabranih i sačuvanih u vlastitom bibliografskom fondu« (140). Međutim, ovu svoju namjeru, koja je sama po sebi korisna i vrijedna hvale, autor je popratio primjedbama koje dovoljno jasno posvjedočuju njegovu nedobrohotnost i očitu pristranost u ocjeni bibliografije koju želi dopuniti. Najprije je njezinu sastavljaju, koga tom prilikom naziva bibliografom iako je A. Lj. Golj d b e r g izraziti historičar poznat po svojim brojnim raspravama o Križaniću (usp. J. Š i d a k, Prilozi A. Lj. Golj d b e r g a proučavanju Jurja Križanića, HZ XIX—XX, 1966—67, 570—572), predbacio »osjetnu nepotpunost« u tom radu, a zatim je o autorima proširene bibliografije u zagrebačkom zborniku ustvrdio da im se »ni u dva izdanja!« (uskličnik je njegov) nije »posrećilo — kao ni većini bibliografa uopće — obuhvatiti povelik dio građe obrađenoga predmeta: čitav niz naših i inozemnih prinosa izostao je iz ovog rada« (140). Doista je naveo 43 (!) jedinice koje tobože nisu u nju unesene, ali njihova provjera otkriva nedovoljnu ozbiljnost toga postupka.

Ponajprije, autor je u svoj popis unio radove koji se uopće ne odnose na Križanića. Tako on spominje prilog R. H o r v a t a, Juraj Križanić naseljava Pazarište, Široku kulu i Korenicu u Lici (Nastavni vjesnik X, 1902, 670—671), iako je riječ o krajiškom kapetanu istog imena koji 1690 (!) dakle *poslije* smrti svoga proslavljenog imenjaka, po nalogu generala Rabatte provodi kolonizaciju Like nakon protjerivanja Turaka. U raspravi M. P r e l o g a, O sveslovenskom kongresu u Moskvi (1930), Križanićevo se ime uopće ne spominje, a Lj. V u k o v i ć - T o d o r o v i ć, Sveslovenstvo Stjepana Radića (1940), čini to samo usput. Uzalud ćete tražiti Križanićevo ime i koji podatak o njemu i u četiri daljnja članka koje autor bilježi, a o kojima ne daje ni točne bibliografske podatke. Članak koji je »Obzor« 1886. donio u br. 88—90 i koji je potpisao »dr. T-ć«, prema autoru P. Tomić, nije nikakav originalni sastav nego prijevod predgovora Pervoljfovu ruskom djelu o Slavenima iz iste godine, pa je na kraju teksta izričito i navedeno da ga je T. »preveo«. Međutim, Križanićevo imenu nema u njemu traga. Naslove dvaju nepotpisanih uvodnika iz br. 161 g. 1901. i br. 118 iz 1902, koje pripisuje J. Hraniloviću, autor spaja kao da je riječ o jednom članku, a ni u njima nema spomena o Križaniću. M. Radošević (Jugoslavenska Njiva V, 1921; autor dodaje pogrešno »sv. 66«) naziva Križanića (str. 629) »prvim ideologom panslavizma« i to je sve što je o njemu mogao reći. A članak S. M. Štedimlje ne nalazi se u »Spremnosti« III, 1943. br. 61, niti negdje u neposrednijoj blizini toga broja, ali budući da on razmatra pitanje Starčevićeva odnosa prema hrvatstvu i slavenstvu, a taj o Križaniću nije ništa napisao, bibliografija o Križaniću nije zacijelo ništa izgubila izostavljajući Štedimljin tekst.

Autor, nadalje, spominje radove koji se u bibliografiji nalaze i među kojima ima nekih osobito važnih, ali ih je on nepažnjom (?) previdio. To su: J a g i ć e v a Ocjena iz g. 1872, navedena među drugim ocjenama Bezsonova; Russkaja istorija N. I. K o s t o m a r o v a koja je ubilježena pod g. 1874. kada je izašla u prvom izdanju (autor spominje 3. izd. iz 1886, s oznakom istih stranica); iako se »Istorija

ruskoj obšćestvennoj mysli« G. V. Plehanova navodi pod godinom svog izlaska 1914, autor spominje njezin poljski prijevod iz 1966; poznati esej M. Krleža o Križaniću koji je unesen pod g. 1929. kada je prvi put izašao u »Književniku«, autor spominje pod g. 1932, kada je ponovo objavljen u prvoj knjizi piščevih Eseja; djelo S. A. Belokurova, Jurij Križanić po novym dokumentam (1902), spominje se pod g. 1901. kada je prvi put objavljeno; prilog A. Brücknera o I. Posoškovu koji je naveden pod g. 1875. kada je izašao u ruskom originalu autor spominje prema njemačkom izdanju iz 1878.

Prema tome, autorovi podaci o ovih trinaest propuštenih tekstova nisu uopće istiniti.

Posebnu skupinu članaka koje bi po autorovu mišljenju svakako trebalo unižeti u bibliografiju o Križaniću čine različiti tekstovi u kojima se, između ostaloga, spominje i Križanić. Pri tome se stječe dojam da je autor, navodeći djela o panslavizmu ili »slavenskoj uzajamnosti« već unaprijed pretpostavio da je u njima i Križanić morao naći svoje mjesto. A. Fischel je, doduše, u svojoj knjizi »Der Panslavismus bis zum Weltkrieg« (1919) doista posvetio str. 20—22 Križaniću, ali je to učinio s veoma oskudnim poznavanjem stvari, položivši težište knjige na XIX i početak XX stoljeća. Na Križanića se tek uzgred može naići i u zborniku koji je J. Horák uredio u povodu stogodišnjice Kollárova spisa o slavenskoj uzajamnosti (Slovanská vzájemnost 1836—1936, Praha 1938) i to isključivo u dvjema studijama koje autor odvojeno navodi. To su: K. Georgijević, Kollárova ideja slovenske uzajamnosti kod Hrvata i Srba, gdje se spomen o Križaniću ograničava na sedam redaka (str. 63 separata), i M. Murko, Hundert Jahre der »Slavischen Wechselseitigkeit« J. Kollára, koju autor unosi kao prilog tobožnjega praškog časopisa »Slovansky Ročník LX, 13—24« (141). Međutim, taj je članak u njemačkom prijevodu objavljen u »Slavische Rundschau« IX (deveto godište), 13—23. Prema tome, sam Horák nije u spomenutom zborniku ništa o Križaniću napisao, pa ni usput, a preostala ga dva teksta samo dodiruju. Sličan je slučaj s poznatim esejem M. Krleža, Hrvatska književna laž (1919), u kojem pisac izražava svoju osnovnu misao riječima: »I ako postoji linija jugoslavenske kulturne tradicije i kontinuiteta, ona se probija od bogumila na Križanića i od Križanića na Kranjčevića, duhovnih svjetloša, koji su nam ostavili plamena znamenja da nađemo pravi Izlaz i Spas i da ne zalutamo na varavome svjetlu ognjeva močvarnih« (cit. prema izdanju u Eseji VI, 1967, 113). Taj je zaključak piščevih razmatranja nesumnjivo veoma značajan za ocjenu njegova idejnog stava uopće, ali zar je to dovoljno da se literatura o Križaniću poveća za još jednu bibliografsku jedinicu? (Usput napominjem da je Krležin esej o Križaniću unesen u Bibliografiju pod g. 1929, kada je prvi put objavljen u »Književniku«, i da je autorova »dopuna« s njegovim kasnijim izdanjem u knjizi »Eseja« (1932) — s pogrešnim navođenjem Križanićeve imena »Josip« (!) — najblaže rečeno suvišna).

Od sličnih tekstova preostaju dva ruska djela, od kojih je autor znamenitu »Istoriju Rossii« XIII S. M. Solovjeva (1863) s pravom stavio na čelo svoje liste »praznina« u Bibliografiji, iako ju je Goljdberg još prije unio u svoj historioografski prilog »J. Križanić u ruskoj historiografiji«, HZ XIX—XX, 1966—67, 132, a isto je učinio i u najnovijoj bibliografiji iz 1976 Mouton, The Hague — Paris). Drugo djelo koje potječe od pisca navedena u autorovu popisu samo prezimenom (Kozubski, Zаметky o inostrannyh pisateljah v Rossii v XVII v., 1878) nije mi pristupačno, pa mi nije poznato ni to koliki je prostor pisac posvetio Križaniću, a ni autor to ne bilježi.

Kako ovaj pregled pokazuje, autor nije s potrebnom pažnjom provjeravao podatke Bibliografije koju ocjenjuje, a većina »dopuna« koje su ovdje do sada razmotrene nemaju uopće mjesta u bilo kojem ozbiljnom popisu literature o Križaniću jer o njemu ili uopće ne govore ili to čine tek usput.

Preostaju još podaci o nekim rijetkim prilogima koji se u cjelini odnose na Križanića, te članci u nekim enciklopedijama i recenzije objavljenih radova, a i tu se postavlja pitanje kriterija na temelju kojega se jedna bibliografija sastavlja. Razumljiva je težnja da ona bude što potpunija, tj. da obuhvati po mogućnosti svaki prilog koji o njezinu predmetu izravno ili neizravno govori, ali se ona ne smije pretovariti podacima koji ništa ne prinosе znanstvenom istraživanju predmeta. Mora dakle, biti selektivna, iako se kriterij za izbor obuhvaćenih jedinica još sam po sebi ovom konstatacijom ne utvrđuje. Svakako se savjesno vrednovanje svakoga pojedinog podatka ne može pri tome izbjeći. Autor, npr., unosi u svoju dopunu kraći članak nekog P. Kremplera u »Viencu« 1871. o kojem sam u svojoj studiji »Problem J. Križanića u hrvatskoj i srpskoj literaturi« (HZ XXIII—XXIV, 1970—1971, 152, bilj. 18) konstatirao da »prepričava a ponekad i doslovno prepisuje« Kukuljevićev članak iz 1868, pa ga zbog toga nisam u Bibliografiju ni unio. Međutim, dopuštam da se može, kao što to autor čini, postaviti pitanje o unošenju članka K. J. Rimarića-Volinskog, Križanić u okviru svoga vremena, Hrvatska prosvjeta XVII (ne XIX!), 1930, 11—14, pa se on i nalazi u najnovijoj bibliografiji o Križaniću iz 1976. Taj je članak, prema izvaji pisca, samo »ekscerpt résumé veće studije«, koja nije nikada ugledala svjetlo.

Pitanje svoje vrste nameće se s navođenjem autorovih priloga. Netočni su nje-govi podaci prema kojima su u Bibliografiji izostavljeni njegovi članci o Križaniću i Slovincima, te Križanićevim »gospodarsko-političkim« pogledima (potonji je najprije objavljen u »Političkoj misli« 1972, što autor ne spominje). Nije, naprotiv, uvršten autorov tekst »Juraj Križanić — međuslavenski prosvjetitelj 17. stoljeća« koji je on unio u svoju knjigu »Rusko-hrvatske književne studije« (1972), jer nije riječ o novom ili prerađenom tekstu nego o ponovnom i nepromijenjenom izdanju triju autorovih studija, navedenih u Bibliografiji. Uvod kojim ih je autor u knjizi popratio (str. 53/4) samo je tehničke prirode, a naslov druge ne odgovara čak njezinu pravom naslovu. Preostaju dva kratka članka, od kojih je jedan objavljen u »Voprosy Meždunar. Komiteta slavistov« (1958, br. 13, str. 63—65) a drugi, pod naslovom »Juraj Križanić — a Poet in Prose«, u »Publications of the Modern Humanities Research« II (Cambridge 1970, 30—36). Njih je, bez obzira na njihov skroman opseg, trebalo svakako zabilježiti.

Ni pitanje enciklopedijskih i sličnih članaka ne može se rješavati po istom kalupu. Autor je dobro uradio skrećući pažnju na opširniji tekst I. V. Vodovozova u Brockhaus-Efronovu leksikonu (XXX, 1895, 861—862), koji zaslužuje da uđe u Bibliografiju, a to se može donekle reći i za članak B. Vodnika u Narodnoj enciklopediji srpsko-hrvatsko-slovenačkoj II, 1927, 524—526. Isti se kriterij ne može, naprotiv, primijeniti na bilješke koje su Križaniću posvetili J. Nagy (Znameniti i zaslužni Hrvati, 1925, 149) ili A. Cronia (Enciclopedia italiana XX, 1933, 287; u svemu 22 retka!), a zacijelo se od te konstatacije neće moći izuzeti ni članak G. Giustia u Enc. cattolica VII, 1951, 748 (drugi, s.v. Il Panslavismo, u Manuale di Politica internazionale 28, 1941, 222, odnosi se tek posredno na Križanića) koji mi nije dostupan.

Pitanje kriterija nužno se nameće i prilikom unošenja recenzija ili prikaza, pri čemu bi obje ove vrste tekstova trebalo oštro razlikovati, a ni svaka ocjena ne mora, sama po sebi, koristiti daljem produbljivanju obrađenog predmeta. Dobra je autorova dopuna koja se odnosi na ocjenu van Sonove knjige iz pera H. Schae-derove (Jahrbuch für Geschichte Osteuropas III, 1938, 422—424). Ne mogu se mimoići ni dvije ocjene Škerovićeve knjige, iako one ne potječu od recenzenata koji su za sobom ostavili još neki trag svog interesa za Križanića. Poznati slavist G. Gesemann ocijenio je Škerovićev rad kao metodički besprijekoran (einwandfrei) i nepristran u upotrebi izvornih podataka (vorurteilslose Auswertung der Quellen), a samoga Križanića kao »vaticanskog agenta« te »fantastičkog i hohštaplarskog (!), ali žarkog, propagandista rimokatoličke crkve i odvažnog voj-

nika borbene crkve» (ein phantastischer und hochstaplerischer aber glühender Propagandist der römisch-katholischen Kirche und ein mutiger Soldat der streitbaren Kirche). Taj, za Gesemannov idejni lik veoma značajan, tekst u kojem nema ni jedne kritičke primjedbe ili vlastite misli, objavljen je u praškom (ne berlinskom, kako autor piše) časopisu »Slavische Rundschau« VIII (ne VII!), 1936, 401—403. Suzdržljivo, ali veoma kritički prema Škerovićevoj osnovnoj tezi, pisao je naprotiv P. N. Pletnev, tada nastavnik iz Valjeva, u leipziškoj »Zeitschrift für slavische Philologie« XV, 1938, 471—474. Zacijelo su korisne dvije daljnje dopune ove skupine: ocjena Markevićeve knjige od Jirečeka (vjerojatno je riječ o Josefu, koji je i inače pisao o Križaniću, a ne Konstantinu, kako autor navodi) u Časopisu českého musea 1876, i M. M. Bogoslawskog o radovima Belokurova u Russkom istoričeskom žurnalu 1922, 229—240, koje mi ocjene nisu dostupne.

Slučaj svoje vrste među autorovim »dopunama« jesu »Spomenica mojega života« od V. Jagića, pri čemu autor upućuje čitaoca na svoje izdanje »Hrvatska svjedočanstva o Rusiji« (1945). U toj knjizi ima doista nekih ulomaka iz Jagićevih memoara, ali se Križanić u njima ne spominje, iako se na dva druga mjesta mogu u Spomenima naći važni podaci o Jagićevu bavljenju Križanićem (I, 122—123, i II, 305—306). Unošenje, pak, ulomaka iz Jagićeva djela o Križaniću u svesku posvećenom Jagiću u zbirci »Pet stoljeća hrvatske književnosti« (1963), što autor smatra potrebnim, jedva dolazi u obzir kao dopuna bilo kojoj bibliografiji o Križaniću koja se i ne može zamisliti bez Jagićeva klasičnog djela.

Uza sve to što se pretežna većina autorovih »dopuna« pokazala suvišnom, a njegova savjesnost u donošenju bibliografskih podataka uopće nedopustivo oskudnom, nekoliko ih može, s većom ili manjom opravdanošću, ipak naći mjesto u bibliografiji o Križaniću. Utoliko se i ta, u cjelini loša, работа autorova može na kraju ocijeniti kao — korisna. A da će se naći drugih vrijednih dopuna, osobito u češkoj literaturi, dovoljno je pogledati ocjenu koju je V. B e c h y ň o v á objavila u praškoj »Slavii« o međunarodnom zborniku posvećenom Križaniću (XLVII, 1978, 71—74). U njoj se osobito značenje pridaje, u nas prevedenoj, recenziji Jagićeve knjige od istaknutog slavista Josefa P á t e (Listy filologické 46, 1919, 308—314).

Jaroslav Šidak

TOMA POPOVIĆ, TURSKA I DUBROVNIK U XVI VEKU.
Beograd 1973, SKZ, str. 506.

Zanimljivu temu pisac je podijelio u ova poglavlja: Turska u ratu 1409—1503. i Dubrovnik; Vreme sređivanja odnosa i mirne saradnje (1503—12); Dubrovnik u osvajačkoj politici Selima I; Obnova dubrovačkih povlastica u prvim godinama zakonodavnog rada Sulejmana II; Dubrovnik i 1526. godina; Turska prema Dubrovniku za vreme svoje ekspanzije u Podunavlju i na Mediteranu; Dubrovnik i rat Sv. lige 1538—40; Turska na vrhuncu moći kao zaštitnik Dubrovnika; Promene u Turskoj 1566. i Dubrovnik; Dubrovnik i Kiparski rat 1569—73; Mehmed-paša Sokolović i Dubrovnik; Osnivanje Bosanskog pašaluka i Dubrovnik; Ejnehanova kriza; Dubrovnik i austro-turski rat 1593; Dubrovnik prema Turskoj u istoriji XVI veka (umesto zaključka). Ti naslovi pokazuju i sadržaj koji ne kanim prepričavati.

U svom zaključku pisac kaže da opstanak Dubrovnika u XVI st. nije bio slučaj, da je on takav kakav jest bio potreban i Turskoj i Zapadu, da je oslonac tražio pretežno u Turskoj i da je »njegova egzistencija na prvom mestu proizilazila iz turskih potreba«. Prateći logičan razvitak dubrovačko-turskih odnosa od početka pisac s pravom stavlja u središte tursko jamstvo dubrovačke nezavisnosti, područne cjelovitosti, osobne sigurnosti dubrovačkih podanika i imovine, unutrašnje autonomije uz haračarske i druge obveze. Tu također jasno sažima carinsku i po-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXXI—XXXII

1978—1979

Redakcijski odbor:

IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE
ZAGREB